

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน)
The Theories of Association of South East Asian Nations (ASEAN)

สันหฤษณ์ บุญช่วย

กลุ่มวิชาอาเซียนศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
Sunhakrisana.B@student.chula.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา และวิเคราะห์พัฒนาการความร่วมมือนโยบายต่างประเทศของบรรดาระัฐสมาชิกต่าง ๆ รวมไปถึงการดำรงอยู่ของสมาคมอาเซียน (ASEAN) ซึ่งจะทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด สมมติฐานและทฤษฎีที่สำคัญต่าง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน เกิดการปะทะกันของทฤษฎีที่ผันแปรไปตามยุคตามสมัย ตลอดจนชี้ให้เห็นว่าจำเป็นต้องใช้แนวคิด ทฤษฎีมากกว่าหนึ่งแนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคดังกล่าว ได้แก่ทฤษฎีสัจนิยมหรือสภาพจริงนิยม ถูกนำมาใช้อธิบายในระยะที่การรวมกลุ่มต้องการสร้างสันติภาพและความมั่นคงถาวรในสภาวะสงครามเย็น เมื่อสภาวะผ่อนคลายลงการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันในภูมิภาคเดียวกันมีมากขึ้น ทำให้ทฤษฎีแนวภารกิจนิยมใหม่ที่เน้นการบูรณาการทางการเมืองและเศรษฐกิจ จึงพยายามอธิบายถึงความต้องการของอาเซียนที่จะร่วมมือกันให้มีความเข้มข้นมากขึ้นผ่านข้อตกลงกรอบความร่วมมือต่าง ๆ ไปทีละขั้นทีละตอนตามหลักการฉันทามติและไม่แทรกแซงกิจการภายในระหว่างกันตามแนวคิดสร้างสรรค์นิยม แต่ทั้งนี้ในช่วงโค้งสุดท้ายเมื่อโลกก้าวมาสู่จุดนี้เริ่มหันมาให้ความสนใจกับภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น กระบวนการบูรณาการจึงมาอธิบายถึงระเบียบใหม่ที่มีผลให้อาเซียนก็จำเป็นต้องมีกระบวนการใหม่ตามไปด้วย

คำสำคัญ: อาเซียน, ทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, พัฒนาการ, การระหว่างประเทศ

Abstract

The objectives of this article were to present related concepts and theories in the scope of this study and to analyze the developments in cooperation and foreign policies of various member states as well as the existence of ASEAN. This study will provide better understandings of related concepts, important and different assumptions and theories, leading to the clash of theories that vary according to the date. This implies that it is necessary to consider multiple concepts and theories to explain the phenomena in ASEAN. For example, realism was used to explain a phenomenon and movement required permanent peace and stability during cold war. When the war ended, the region needed interdependences and Functionalism emerged by focusing on political and economic integration. This gradually explain the ASEAN need for intense cooperation through agreements based on the principles of consensus and non-interference in internal affairs according to Constructivism. However, during the current period, the world began turning more attention to the region, and Easternization was used to explain new regulations affecting the region. A new paradigm would be added as well.

Keywords: ASEAN, theories of international relation, development, international affair

1. บทนำ

ในการรวมตัวกันดังกล่าวถือเป็นการบูรณาการแห่งภูมิภาค เป็นเรื่องที่ยังนับว่าค่อนข้างใหม่ที่อยู่ในความสนใจเป็นพิเศษของของบรรดานักวิชาการ โดยเฉพาะทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้มีนักวิชาการทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ใช้กรอบแห่งแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันไปในการอธิบาย ทั้งนี้จำเป็นต้องใช้แนวคิด ทฤษฎีมากกว่าหนึ่งแนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกว่า 48 ปีล่วงมา สำหรับสมาคมอาเซียนจึงถือเป็นสถาปัตยกรรมที่พยายามปรับตัวให้เปลี่ยนจากความร่วมมือโดยรัฐอธิปไตยเป็นการบูรณาการผ่านกรอบทฤษฎีเฉพาะให้มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนและที่สำคัญมีแรงดลใจที่ยิ่งใหญ่ ได้แก่ สหภาพยุโรป (European Union) นั่นเอง ในที่นี้ผู้เขียนจึงได้รวบรวมแนวคิด และทฤษฎีที่สำคัญที่ใช้ในการศึกษาการบูรณาการสมาคมอาเซียน

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

บทความนี้จะนำเสนอถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา และวิเคราะห์พัฒนาการความร่วมมือ นโยบายต่างประเทศของบรรดารัฐสมาชิกต่าง ๆ รวมไปถึงการดำรงอยู่ของสมาคมอาเซียน (ASEAN) ซึ่งจะทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด สมมติฐานและวัตถุประสงค์ของทฤษฎีที่สำคัญต่าง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน หรือขัดแย้งกันได้มากขึ้น

3. ทฤษฎีสัจนิยม (Realism)

เป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีจุดเด่นของทฤษฎีคือการมองว่ารัฐ (State) และระบบรัฐ (State System) เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่าง ดร.จูลซีฟ ชินวรโรณ ได้เสนอและเรียกทฤษฎีนี้ว่า “สภาพจริงนิยม” เพราะทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับสภาพความเป็นจริงที่กำลังเกิดขึ้นหรือที่กำลังเป็นอยู่ (What is) มากกว่าสิ่งที่ควรจะเป็น (What ought to be) เป็นการมองโลกตามความจริงโดยวิเคราะห์รัฐชาติ (Nation State) ในฐานะผู้แสดงบทบาทที่สำคัญแต่เพียงกลุ่มเดียวในเวทีระหว่างประเทศ ส่วนผู้แสดงอื่น ๆ เช่น องค์การระหว่างประเทศจะสำคัญหรือมีบทบาทที่ต่อเมื่อรัฐชาติที่เป็นสมาชิกให้ความสำคัญเท่านั้น “รัฐ” ถูกมองว่าเป็นผู้แสดงที่มีเหตุผล และมีเอกภาพในการรักษามผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอยู่รอดปลอดภัย (Survival) ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องเพิ่มพูน “อำนาจ” (Power) ทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการทหารและเศรษฐกิจ¹ นอกจากนี้ยังขยายไปถึงวัฒนธรรมและอุดมการณ์อีกด้วย ดังนั้น นโยบายต่างประเทศของรัฐชาติที่เน้นไปที่การแสวงหาอำนาจ จึงถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่มีเหตุผลที่ต้องและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อเป็นการป้องกันตนเองและต้องหาทางป้องกันมิให้รัฐอื่นมีอำนาจเหนือตน หรือครอบงำระบบระหว่างประเทศ ด้วยวิธีการถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Power) เท่านั้นที่จะสามารถป้องกันไม่ให้เกิดเป็นสงครามระหว่างกัน

สำหรับการรวมตัวเป็นสมาคมอาเซียนนั้น ถือกำเนิดเกิดขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญทั้งภายนอกและภายใน เริ่มจากกระแสการเปลี่ยนแปลงภายนอกภูมิภาค เป็นสภาวะที่มากระทบดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) ภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกิดจากการที่ลัทธิคอมมิวนิสต์สามารถเข้าครอบครองประเทศต่าง ๆ ในฝั่งอินโดจีนได้หมด ได้แก่ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา เสมือนเป็นแรงกระตุ้นให้ประเทศที่เหลือในภูมิภาคเกิดความหวาดกลัวและความรู้สึกไม่มั่นคงในความปลอดภัยของชาติตนเอง กอปรกับภายในภูมิภาคเกิดความล้มเหลวขององค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) ซึ่งถือเป็นองค์การที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์โดยตรง สมาคมอาเซียนจึงถูกใช้เป็นที่ตั้งเครื่องมือสำหรับการถ่วงดุลอำนาจ และใช้ช่วยเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับมหาอำนาจที่เป็นคอมมิวนิสต์อย่างจีน อีกด้วย นอกจากนี้ตำราของศาสตราจารย์ เวเธอร์บี โดนัลด์ อี. (Weatherbee E. Donald) ยังได้ย้ำถึงความร่วมมือระหว่างประเทศของสมาคมอาเซียนว่ารัฐสมาชิกนี้เองที่จะแสวงหาให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ โดยยึดถือเรื่องความมั่นคงเป็นหัวใจแห่งความเป็นจริงของผลประโยชน์ และเป็นกลไกของดุลแห่งอำนาจ เป็นหลักสำคัญ²

¹ จูลซีฟ ชินวรโรณ. (2557).โลกในศตวรรษที่ 21 : กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ The World in the 21st Century :Analytical Framework of International Relations. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.หน้า 63.

² เวเธอร์บี, โดนัลด์ อี. (2558).อาเซียน : ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. แปลโดย เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ .กรุงเทพฯ ฯ : แสงดาว.หน้า 31.

4. แนวคิดภูมิภาคนิยม (Regionalism)

แนวคิดภูมิภาคนิยมเป็นแนวคิดที่ใช้ศึกษาการรวมกลุ่มประเทศ ซึ่งถือว่าได้รับความสนใจอยู่ในขณะนี้ ตัวอย่างของกลุ่มประเทศที่มีการรวมกลุ่มได้คืออย่างกลุ่มสหภาพยุโรป (EU.) ทำให้มีนักวิชาการพยายามอธิบายถึงความหมายและพยายามสร้างทฤษฎีขึ้นมาเพื่อให้ภูมิภาคอื่นเรียนรู้ และปฏิบัติตามมากมาย ตำราเกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศของ ดร. ขจิต จิตตเสวี ได้อธิบายถึงแนวคิดนี้ไว้ว่า แนวคิดที่ว่าด้วยภูมิภาคนั้น โดยหลักการพื้นฐานแล้วเป็นแนวคิดด้านภูมิศาสตร์ มักจะมีเหตุผลเบื้องต้นอยู่ที่รัฐต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน ต้องเผชิญและแก้ปัญหาาร่วมกัน และการที่รัฐที่อยู่ใกล้เคียงกันก็มักจะมีความสัมพันธ์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งการมีภูมิหลังและปัญหานี้จะมีส่วนทำให้รัฐเหล่านี้มีวิธีการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันไม่มากนักน้อย ในทางทฤษฎีการคิดเรื่องภูมิภาคจะเกี่ยวกับการคิดเชิงภูมิศาสตร์ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่หรือเทศะ (Space) ซึ่งจะส่งผลไปยังความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกยุคหลังสมัยใหม่³ สำหรับมุมมองของนักวิชาการอย่าง สีดา สอนศรี มองว่าภูมิภาคนิยมน่าจะเป็นการก่อรูปการรวมกลุ่มกันระหว่างรัฐซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนภูมิภาคเดียวกัน ถ้าจะดูความร่วมมือระหว่างประเทศในช่วงต้นสงครามเย็น ภูมิภาคนิยมมักใช้ในระดับความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการติดต่อสัมพันธ์กันทางองค์การโดยเฉพาะความคิดที่จะพึ่งพากันในภูมิภาค⁴ ส่วนในแง่ของอาณาเขตของภูมิภาคยังไม่ได้มีการกำหนดแนวทางแน่ชัดว่าการจะเป็นภูมิภาคได้นั้นต้องมีอาณาเขตเท่าใดหรืออย่างไร บรรดารัฐที่เป็นแกนนำในการริเริ่มกิจกรรมแบบภูมิภาคนิยมนั้น มักจะเป็นผู้ตัดสินว่าอะไรจะเป็นองค์ประกอบของภูมิภาค ดังนั้นการกำหนดอาณาเขตภูมิภาคจึงมักจะขึ้นกับสถานะการรับรู้ ความมุ่งหวังหรืออคติต่าง ๆ ของรัฐเหล่านั้น โดยนัยนี้กลุ่มที่เป็นรัฐวงใน (Core States) มักจะเป็นผู้ตัดสินว่าในที่สุดจะรับรัฐวงนอก (Peripheral States) ไດเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาค⁵

จะเห็นได้ว่าการมารวมตัวกันของกลุ่มประเทศอาเซียนในระยะแรกริเริ่มจากประเทศมหาอำนาจผลักดันให้ประเทศในภูมิภาครวมตัวกันเพื่อสนับสนุนลัทธิการเมืองของฝ่ายตน และต่อต้านลัทธิการเมืองของฝ่ายตรงกันข้าม กล่าวคือในช่วงทศวรรษ 1950 เป็นยุคสงครามเย็น (Cold War) ในขณะที่ช่วงแรกประเทศไทยยังไม่ได้มีท่าทีหรือกำหนดนโยบายที่ชัดเจนที่จะออกมาเพื่ออยู่ฝ่ายสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ เพราะบรรยากาศการเมืองระหว่างประเทศยังไม่มี ความชัดเจนในเรื่องคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อจีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์ในปี 1949 และเกิดสงครามเกาหลีขึ้น⁶ ประเทศในภูมิภาคได้เริ่มตระหนักว่าอะไรคือภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศ จึงได้ร่วมกันลงนามเป็นสมาชิกองค์การที่มหาอำนาจสหรัฐอเมริกาจัดตั้งขึ้นตามนโยบายปิดล้อมการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในแต่ละภูมิภาค ซึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือองค์การซีโต้ (South East Asia Treaty Organization) นั่นเอง มีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งที่แท้จริงเพื่อให้การสนับสนุนประเทศสมาชิกที่มีการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่ก็มีเพียงประเทศไทย และฟิลิปปินส์เท่านั้นที่เป็นสมาชิก นอกจากนั้นเป็นประเทศภายนอกภูมิภาคทั้งสิ้น จนในที่สุดเมื่อองค์การซีโต้ล้มเหลวในการบริหาร ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไม่นิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์จึงมารวมกลุ่มกันขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งขึ้นใหม่ในนาม “สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” หรือสมาคมอาเซียน จนถึงปัจจุบันนี้ โดยในระยะแรกมีกลุ่มสมาชิกก่อตั้งที่เป็นรัฐวงใน (Core States) 5 ประเทศ ได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และสิงคโปร์ และร่วมกันตัดสินใจขยายรับสมาชิกใหม่ที่เป็นรัฐวงนอก (Peripheral States) เรื่อยมาจนมีจำนวน 10 ประเทศในทุกวันนี้

³ ขจิต จิตตเสวี. (2553). องค์การระหว่างประเทศ (องค์การระหว่างประเทศในกระแสโลกาภิวัตน์และภูมิภาคภิวัตน์). กรุงเทพฯ ฯ : วิทยุชุมชน . หน้า 47.

⁴ สีดา สอนศรี. (2547). “ความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : จากสงครามเย็นสู่โลกาภิวัตน์”. ใน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ : แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา. จุลชีพ ชินวรรณ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์ . หน้า 198.

⁵ ขจิต จิตตเสวี. เรื่องเดิม. หน้า 52.

⁶ ประภัสสร เทพชาตรี. (2548). เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาการ. 370 ความสัมพันธ์และนโยบายต่างประเทศของไทย. กรุงเทพฯ ฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 3.

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ที่มา :

(http://www.southeastasiadreams.com/assets/images/sead/thailand/images/map_south_east_asia.jpg)

5. แนวคิดภารกิจนิยม และภารกิจนิยมใหม่ (Functionalism and Neo-Functionalism)

แนวคิดแบบภารกิจนิยมใหม่จะเน้นถึงลักษณะแบบทุนนิยมของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยชนชั้นนำและกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งในความเป็นจริงวิธีการศึกษาแบบภารกิจนิยมใหม่นี้มาจากแนวความคิดเดิม หรือจากวิธีแบบภารกิจนิยม (Functionalism) โดยมีนักคิดคนสำคัญคือ เดวิด มิทรานี (David Mitrany) นั้นเอง ซึ่งวิธีการศึกษาแบบภารกิจนิยมนี้หมายถึงการบูรณาการของประเทศ และความร่วมมือระหว่างรัฐแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยพิจารณาจากสิ่งที่เป็นไปได้ในแง่สังคม เศรษฐกิจ ทางการเมือง⁷ และมีการหลีกเลี่ยงในประเด็นปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางการเมือง บทความทางวิชาการของ ดร.ณัฐนันท์ คุณมาศ ได้กล่าวถึงทฤษฎีที่เน้นการบูรณาการ มีคำจำกัดความทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เริ่มจากการบูรณาการทางการเมือง (Political Integration) ผลของการบูรณาการทางการเมืองที่สูงสุดคือ ประชาคมทางการเมือง (Political Community) ที่เข้ามาแทนที่รัฐ ในส่วนการบูรณาการทางเศรษฐกิจเป้าหมายสุดท้ายก็คือการเป็นประชาคม หรือสหภาพทางการเมืองเหมือนกัน⁸

ในการรวมตัวหรือบูรณาการทางเศรษฐกิจนี้ จำเป็นต้องร่วมมือกันอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อเจรจาประสานความคิดเห็น และนโยบายต่าง ๆ โดยแนวคิดของ เบลา บาลาสซา (Bela Balassa) ได้เสนอขั้นตอนการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ โดยแบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. เขตการลดภาษี (Preferential Trade Areas – PTAs) ประเทศต่าง ๆ อาจเจรจาลดภาษีระหว่างกัน ซึ่งการลดภาษีอาจจะไม่เท่ากันก็ได้

2. เขตการค้าเสรี (Free Trade Areas – FTAs) เป็นความร่วมมือที่ประเทศสมาชิกตกลงกันว่าจะไม่เก็บภาษีและไม่กำหนดโควตาการนำเข้า และส่งออกสินค้าระหว่างสมาชิกกลุ่มเดียวกัน แต่ในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศนอกกลุ่ม แต่ละประเทศยังมีอิสระในการดำเนินนโยบายและค้าขายกับประเทศนอกกลุ่มโดยจัดการเก็บภาษีในอัตราที่แตกต่างกัน

3. สหภาพทางภาษีศุลกากร (Custom Union) เป็นการบูรณาการสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งเขตการค้าเสรี ไม่มีการจัดเก็บภาษี และกำหนดโควตา ระหว่างกัน ประเด็นที่แตกต่างกันคือประเทศสมาชิกดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจกับประเทศภายนอกกลุ่มด้วยกฎระเบียบและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

⁷ อรณี นวลสุวรรณ.(2538). พัฒนาการของประชาคมยุโรป ตั้งแต่ ค.ศ. 1980 สู่สหภาพยุโรป. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 9.

⁸ ณัฐนันท์ คุณมาศ. (2555).“ทฤษฎีในการศึกษาสหภาพยุโรป”.วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฉบับที่ 1,ปีที่ 42. (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์). หน้า 132.

4. ตลาดร่วม (Common Market) เป็นการบูรณาการสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งสหภาพทางภาษีศุลกากรผนวกกับการใช้ปัจจัยทางการผลิต ได้แก่ สินค้า บริการ เงินทุน และแรงงานเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรีในกลุ่มตน

5. สหภาพเศรษฐกิจ (Economic Union) เป็นการบูรณาการสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งตลาดร่วม ประกอบกับการมีนโยบายร่วมทางเศรษฐกิจและการเงินในหมู่ประเทศสมาชิก ในขั้นนี้จะเกิดการที่ประเทศสมาชิกใช้เงินตราสกุลเดียวกัน (Common currency)

6. การบูรณาการทางเศรษฐกิจขั้นสมบูรณ์ (Complete Economic Integration) นับเป็นเป้าหมายสูงสุดของการบูรณาการระดับภูมิภาค (Regional Integration) โดยประเทศสมาชิกรวมตัวกันเป็นสหภาพในแบบสหพันธรัฐ โดยเรียกร้องให้ล้มเลิกเส้นเขตแดนอธิปไตยของรัฐ เช่น สหรัฐอเมริกา

ส่วนการศึกษาในแนวคิดการกึ่งนิยมใหม่ (Neo - Functionalism) เป็นแนวคิดการบูรณาการที่มีจุดแข็งอันเกิดจากการต่อยอดผสมผสานแนวคิดแห่งการบูรณาการจากทฤษฎีพื้นฐานหลัก ๆ ได้แก่ ภารกิจนิยม⁹ เพราะความร่วมมือระหว่างรัฐต่าง ๆ ยังคงเน้นภารกิจหรือประเด็นที่ให้ประโยชน์ร่วมกัน และมุ่งขยายตัวและลึกซึ้งยิ่งขึ้นในอนาคต ซึ่งในการขยายตัวไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ จึงจำเป็นต้องเน้นการสร้างองค์กรกลาง หรือองค์การเหนือชาติ เพื่อทำหน้าที่เป็นแรงกระตุ้นและดำเนินการให้ก้าวไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และการร่วมมือกันของรัฐชาติเป็นผลมาจากทั้งภารกิจในด้านเศรษฐกิจและการเมืองควบคู่กันไป จะเน้นไปที่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวไม่ได้ นักคิดคนสำคัญของแนวคิดนี้คือ เอิร์นสต์ ฮาส (Ernst Haas) ในตำราทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของ ดร.สมพงษ์ ชูมาก ได้สรุปว่าหัวใจของทฤษฎีแนวคิดการกึ่งนิยมใหม่ ก็คือว่าเมื่อกระบวนการเริ่มต้น การบูรณาการในกิจกรรมเรื่องหนึ่ง (Sector Integration) จะส่งผลให้เกิดการไหลล้น (Spill Effect) ไปสู่กิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมที่มีระดับการพึ่งพาซึ่งกันและกันสูงในขณะนั้น หรือที่อาจจะมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันสูงในอนาคต การบูรณาการอันเนื่องมาจากการไหลล้นไปสู่กัน (Spill-over Integration) ย่อมไม่มีอะไรมาขัดขวางได้ ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อกลุ่มผลประโยชน์ภายในรัฐสมาชิกเริ่มเห็นถึงประโยชน์ที่ชัดเจนของกระบวนการบูรณาการ ก็จะมีการบูรณาการในขั้นต่อไป เพราะฉะนั้นการไหลล้น (Spill - over) อาจจะเป็นเรื่องกึ่งอัตโนมัติหรือเป็นเรื่องที่เกิดจากฝีมือบุคคล¹⁰ ก็ได้

ในส่วนของการวิเคราะห์ความสำเร็จและความล้มเหลวของการรวมกลุ่มของสมาคมอาเซียน หรือการบูรณาการทางเศรษฐกิจตามแนวคิดการกึ่งนิยมใหม่ข้างต้น สามารถพิจารณาได้จากกระบวนการ 2 กระบวนการคือ กระบวนการขยายความร่วมมือทางด้านกว้าง หมายถึง การรับสมาชิกเพิ่ม กับกระบวนการขยายความร่วมมือทางลึก ซึ่งหมายถึงการกระชับความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ลึกซึ้งผ่านกระบวนการไหลล้นให้มากขึ้นเรื่อย ๆ นั่นเอง กล่าวคือ ในการมารวมตัวของกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในนามของสมาคมอาเซียนนั้น ประเทศรัฐสมาชิกได้ตัดสินใจที่จะร่วมมือกันที่จะจัดตั้งองค์การกลางขึ้นมา ทั้งนี้โดยมีการคาดหวังว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการร่วมมือดังกล่าวจะมีมากกว่าอำนาจอธิปไตยบางส่วนที่สูญเสียไป อีกทั้งแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งการเมือง และเศรษฐกิจได้ โดยเริ่มก่อตั้งด้วยรัฐวงในจำนวน 5 ประเทศ ในขณะที่ตอนนั้นเป็นช่วงสงครามเย็น ต่อมาได้บูรณาการขยายตัวในเชิงกว้างออกไปซึ่งส่วนหนึ่งเป็นอดีตประเทศสังคมนิยมที่อยู่คนละค่ายกับสมาชิกดั้งเดิมเข้ามาเป็นสมาชิกจนกลายมาเป็นอาเซียน 10 ประเทศทุกวันนี้ ในส่วนกระบวนการบูรณาการเชิงลึกหรือความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ อาเซียนเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนการให้สิทธิพิเศษทางการค้า (Preferential trading area - PTA) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977 มีการจัดทำความตกลงเรื่องนี้ที่เรียกว่า Trade Preferential Arrangements ความตกลงในลักษณะนี้ได้ดำเนินการปูทางไว้สำหรับการจัดตั้งเขตการค้าเสรี แต่บางครั้งก็มีความสับสนระหว่าง PTA กับ เขตการค้าเสรี ซึ่งในที่สุดแล้วอาเซียนได้ผ่านกระบวนการไหลล้นไปสู่การจัดตั้งเขตการค้าเสรีในปี ค.ศ. 1992 ตามข้อเสนอของนายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีของไทย ซึ่งเป็นกรอบความตกลงว่าด้วยการขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่จะจัดอุปสรรคที่กีดกันทางการค้าในรูปแบบพิกัดอัตราภาษีศุลกากรและที่มีลักษณะอื่น ๆ ให้หมดไป แต่ประสบการณ์ที่ผ่านมา มีนักวิชาการทั้งต่างประเทศและในประเทศไทยมีความเห็นตรงกันว่าพัฒนาความร่วมมือของอาเซียนยังดำเนินไปอย่างล่าช้า แม้แต่วิสัยทัศน์ในการที่จะสร้างประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) อาเซียนยังห่างไกลจากการเป็นประชาคม และมักถูกวิจารณ์ต่อไปว่าขาดดุลทางการปฏิบัติอยู่เสมอ กล่าวคือมีข้อตกลงร่วมกันจำนวนมากแต่ไม่ได้มีการปฏิบัติตามนั้น¹¹

⁹ ณัฐนันท์ คุณมาศ. เรื่องเดียวกัน. หน้า 134.

¹⁰ สมพงษ์ ชูมาก. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน (ทศวรรษ 1990 สู่ทศวรรษแรกแห่งศตวรรษที่ 21). พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 50.

¹¹ กิตติ ประเสริฐสุข. (ม.ป.ป.). พิเคราะห์อาเซียน...ผ่านทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. ค้นเมื่อ กรกฎาคม 3, 2558, จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/2011/12>

6. แนวคิดสร้างสรรค์นิยม (Constructivism)

นักคิดคนสำคัญของแนวคิดสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) คืออเล็กซานเดอร์ เวนด์ท์ (Alexander Wendt) ถือเป็นทางสายกลางระหว่างทฤษฎีที่อยู่บนหลักเหตุผลที่เน้นการบูรณาการ กับทฤษฎีกลุ่มวิพากษ์สะท้อนและตีความ แนวคิดสร้างสรรค์นิยมนี้มีมุมมองว่า “ความคิด และ อัตลักษณ์” มีความสำคัญ (Idea and Identity matter) ปรากฏการณ์ในสังคมเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์และผลิตซ้ำในชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากสังคมและวัฒนธรรมได้¹² ส่วนในมุมมองของศาสตราจารย์ เวเธอร์บี อี. โดนัลด์ (Weatherbee E. Donald) มองว่า ปฏิสัมพันธ์ของรัฐในการก่อร่างสร้างประชาคมนั้น ในแง่มุมหนึ่งไม่ใช่จะเกิดจากนิยามด้านผลประโยชน์มากนัก แต่เกิดจากการมีคุณค่าร่วมกันมากกว่า โดยพยายามแยก “ผลประโยชน์” (Interest) ออกจากความเป็น “อัตลักษณ์” (Identity)¹³ ซึ่งถือเป็นหัวใจของแนวคิดสร้างสรรค์นิยม โดยในท้ายที่สุดความเป็นประชาคมจะสร้างขึ้นได้จากบรรดาบรรทัดฐาน วัฒนธรรม และการร่วมมือมาตลอดช่วงเวลายาวนานจนส่งเสริมการรับรู้ร่วมกันจนได้กลายเป็นอัตลักษณ์รวมเข้าด้วยกันนั่นเอง

ในกรณีสมาคมอาเซียน ภูมิภาคนิยมในอาเซียนเป็นกระบวนการที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันและการขัดเกลาทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับ “ปทัสถาน” (norms) ที่เป็นรากฐานของกระบวนการนี้กล่าวคือ ปทัสถาน “วิถีอาเซียน” (ASEAN Way) ที่เน้นการปรึกษาหารือ (consultation) ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การตัดสินใจด้วยฉันทามติ (consensus) และการไม่แทรกแซงระหว่างกัน (non-interference) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนอาเซียน มิใช่การถ่วงดุลอำนาจ หรือแม้แต่การสร้างสถาบัน ดังนั้น อาเซียนจึงมีอัตลักษณ์แห่งภูมิภาค (regional identity) และได้ทำหน้าที่เป็น “ประชาคมความมั่นคง” (security community) ที่มีพันธะสัญญาและอัตลักษณ์ร่วมกันแล้ว¹⁴ ทำให้การพัฒนาความร่วมมือทวีความกว้างขวางในหลากหลายสาขา อีกทั้งยังมีความไว้วางใจกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อนจนทำให้ระยะหลังมานี้กรณีพิพาทที่มีความรุนแรงลดลง แต่ในท้ายที่สุดก็ยังไม่นักวิชาการบางส่วนที่ยังมองว่าเมื่ออาเซียนเปิดขยายรับสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจนมีจำนวน 10 ประเทศ ทำให้ความหลากหลายย่อมตามมาด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในประเด็นการเมือง อีกทั้งความรู้สึกชาตินิยม หรืออัตลักษณ์แห่งชาติที่ยังมีอยู่อย่างเข้มข้นในบรรดาชาติอาเซียนก็ทำให้เกิดปัญหาในการอธิบายอาเซียนด้วยอัตลักษณ์แห่งภูมิภาคตามแนวคิดสร้างสรรค์นิยม สอดคล้องกับนักวิชาการอย่างศาสตราจารย์ อมิตาฟ อจารยา (Amitav Archaya) ที่ให้คำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับจุดอ่อนของควมมีอัตลักษณ์ของอาเซียนร่วมกัน โดยยกตัวอย่างกรณีการไม่แทรกแซงกิจการภายใน (Non-Interference) ทำให้กลายเป็นว่าอาเซียนได้สร้างข้อจำกัดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน ของบรรดาประเทศสมาชิคนั่นเอง

7. แนวคิดบูรพาภิวัตน์ (Easternization)

แนวคิดบูรพาภิวัตน์ หรือตะวันออกนิยม (Easternization) มีคำจำกัดความของศาสตราจารย์พิเศษ ดร.อนเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวไว้ว่า โลกในศตวรรษที่ 21 ศูนย์กลางแห่งใหม่ของโลกคงจะปรากฏในอีกไม่ช้า ยุคที่โลกหันหัวกลับมามองตะวันออกอีกครั้ง กล่าวคือโลกไม่ได้เป็นของตะวันตกแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป เนื่องจากตลาดเศรษฐกิจขนาดใหญ่ของโลกตะวันออก เช่น ประเทศจีน ประเทศอินเดีย¹⁵ เป็นเหมือนประเทศที่กำลังเฟื่องขึ้นจากการกลับไหล ทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้น ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ ฮองกง และประเทศไทยนั้นเป็นเสี้ยวที่ 5 ซึ่งตอนนี้ค่อนข้างเห็นได้ชัดเจนว่า ในยุคปัจจุบันเป็นยุคตะวันออกนิยม ทั้งนี้ การที่ประเทศทางตะวันตกเสื่อมถอยนั้น เริ่มชี้ได้ว่าสถานะทางการคลังของสหรัฐอเมริกาเริ่มมีปัญหาแล้ว กล่าวคือสหรัฐอเมริกาเริ่มมีมหาศาลหลังจากวิกฤตการณ์แฮมเบอร์เกอร์ (Hamburger Crisis) ทำให้อัตราการ

¹² ณัฐนันท์ คุณมาศ. เรื่องเดิม. หน้า 145.

¹³ วอร์เธอร์บี, โดนัลด์ อี. เรื่องเดิม. หน้า 33.

¹⁴ กิตติ ประเสริฐสุข. เรื่องเดิม.

¹⁵ ทั้งจีนและอินเดีย ถือว่าเป็นประเทศที่เป็นแกนหลักในการพัฒนาอย่างรวดเร็วที่สุด มีนักวิชาการบางท่านเรียกรวมว่า Chindia คือ China + India ซึ่งมีประชากรรวมกันกว่า 2,500 ล้านคนของประชากรโลกปัจจุบัน 6,400 ล้านคน

ว่างงานยังไม่ลดลง ส่วนประเทศในยุโรปก็ไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าไร เพราะยุโรปก็เป็นหนี้สาหัสมาก หลายประเทศเข้าขั้นล้มละลายซึ่งไม่มีผู้ใดเคยคิดว่าจะเกิดขึ้นได้ และไม่คิดว่าตะวันออกจะผงาดขึ้นมาได้ถึงเพียงนี้¹⁶

ในส่วนของประเทศต่าง ๆ ในสมาคมอาเซียนนั้น ก็มักจะถูกตีตราว่าพึ่งพิงมหาอำนาจในฝั่งตะวันตกมาตลอด โดยเฉพาะในช่วงตกเป็นอาณานิคมจนกระทั่งเข้าสู่ยุคสงครามเย็น ขณะที่สมาคมอาเซียนเองก็ยังไม่ได้รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นเหมือนในปัจจุบัน กระทั่งมีนักวิชาการหลายท่านมองว่าการรวมกลุ่มของอาเซียนมีกระบวนการที่มีการเลียนแบบมาจากการรวมกลุ่มของประเทศในภูมิภาคยุโรป ในประเด็นนี้ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตเลขาธิการอาเซียนมีมุมมองว่า การเริ่มต้นของอาเซียนกับสหภาพยุโรปไม่เหมือนกัน สำหรับสหภาพยุโรปเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจดี เป็นประชาธิปไตย และมีอะไรอื่น ๆ เท่า ๆ กันกับประเทศในกลุ่มจึงจะเป็นสมาชิกได้ แต่สำหรับอาเซียนไม่เหมือนกันเลย ก็เข้ามาเป็นสมาชิกได้และก็สามารถอยู่รวมกันได้ทั้งที่แตกต่างกันมาก ๆ มาโดยตลอด¹⁷ สอดคล้องกับงานของ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม ที่มองว่าอาเซียนจะอาศัยสหภาพยุโรปมาเป็นแนวทางโดยตรงไม่ได้ เพราะไม่ว่าจะในแง่เป้าหมาย ประสพการณ์ และภูมิหลังด้านต่าง ๆ ของแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันมาก¹⁸ ทั้งนี้ เมื่อโลกก้าวสู่ยุคใหม่ โลกได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากสมาคมอาเซียนจากที่เคยรู้สึกหลงทาง ไม่รู้จะไปทางไหนก็ได้เริ่มมีการวางแผนและแนวทางปฏิบัติใหม่ โดยมองไปที่ทิศทางในอนาคตว่าศูนย์กลางความเจริญเติบโตอยู่ที่ใด ก็ควรจะมุ่งตรงไปทางนั้นเพื่อที่จะกลายเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจ และสถานการณ์เหล่านี้เองที่จะกระชับให้อาเซียนมองประโยชน์ต่อการรวมตัวกันมากขึ้น โดยมุ่งกระชับความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียในรูปของ อาเซียน+3 (จีน เกาหลี และญี่ปุ่น) และ อาเซียน+6 (จีน เกาหลี ญี่ปุ่น อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์) ก่อนเป็นลำดับแรกและในที่สุดอาเซียนก็จะได้ประโยชน์มากมาย ทั้งการท่องเที่ยว การลงทุน การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร และการศึกษา เป็นต้น

8. บทสรุป

จากทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอเพื่อวิเคราะห์พัฒนาการการรวมกลุ่มกันของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในนามสมาคมอาเซียนข้างต้นนี้ แต่ละทฤษฎีได้อธิบายถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงแตกต่างกันไป ตอกย้ำให้เห็นว่าจำเป็นต้องใช้แนวคิด ทฤษฎีมากกว่าหนึ่งแนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคดังกล่าว โดยในระยะแรกของการรวมกลุ่มนั้นเกิดจากที่โลกอยู่ในภาวะสงครามเย็น ประเทศต่าง ๆ ที่ยึดมั่นในค่ายโลกเสรี ประชาธิปไตยในฐานะผู้แสดงหลัก จึงต้องการหาหนทางในการสร้างสันติภาพและความมั่นคงอย่างถาวร ผ่านการมอบอำนาจให้องค์กรกลางเพื่อเป็นสัญลักษณ์การถ่วงดุลอำนาจกับประเทศค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีสัจนิยมหรือสภาพจริงนิยม ต่อมาเมื่อเริ่มเข้าสู่ยุคผ่อนคลายความตึงเครียดของภาวะสงครามเย็น การพึ่งพาอาศัยระหว่างกันภูมิภาคเดียวกันกลับมีมากขึ้น ความเป็นภูมิภาคในเชิงภูมิศาสตร์เริ่มมีความชัดเจนขึ้น ระดับความร่วมมือได้เพิ่มมากขึ้นเพราะประเทศต่าง ๆ คาดหวังต่อการเข้าร่วมตัวกันย่อมมีประโยชน์มากกว่าอยู่อย่างโดดเดี่ยว แนวคิดภารกิจนิยมใหม่ที่เน้นการบูรณาการทางการเมืองและเศรษฐกิจ จึงสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนในช่วงนี้ อาเซียนพยายามบูรณาการโดยเริ่มจากการให้สิทธิพิเศษทางการค้าระหว่างกันตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977 มีความตกลงเรื่อยมาผ่านกระบวนการไหลล้น (Spill - over) ไปจนถึงขั้นการจัดตั้งเขตการค้าเสรีในปี ค.ศ. 1992 รวมไปถึงการขยายสมาชิกไปจนมีจำนวนทั้งสิ้น 10 ประเทศสมาชิก เมื่อปี ค.ศ. 1999 และกำลังจะขยายความร่วมมือไปสู่ขั้นการเป็นตลาดร่วมในปลายปี ค.ศ. 2015 ถึงแม้จะดำเนินไปอย่างช้า ๆ ก็ตาม ในขณะที่ตัวกันอัตลักษณ์ของอาเซียนเอง ตามแนวคิดสร้างสรรคินิยมที่ยึดหลักการตัดสินใจด้วยฉันทามติ และการไม่แทรกแซงกิจการภายในระหว่างกัน ในบางช่วงก็สร้างผลดีต่ออาเซียน แต่ในบางครั้งก็กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการขยายความร่วมมือในอนาคต ทั้งนี้เมื่อโลกเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีนัยสำคัญที่บ่งบอกว่าศูนย์กลางของโลกกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยมุ่งสู่ตะวันตก โลกก็หันกลับมาให้ความสนใจต่อตะวันออกอีกครั้ง กระบวนการบูรณาการวิวัฒนาการก็ได้แผ่ขยายไปทั่วเอเชียและประเทศรอบข้าง ส่งผลให้อาเซียนเองก็ต้องปรับกระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อรองรับการเป็นประชาคมที่มีความมั่นคง และมั่นคงให้ได้ในโอกาสโค้งสุดท้ายนี้

¹⁶ เอนก เหล่าธรรมทัศน์.(2558). *เปิดยุทธศาสตร์ประเทศไทยในยุค “บูรพาภิวัตน์”*. ค้นเมื่อ กรกฎาคม 6,2558 จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1308062374

¹⁷ สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2555). *อาเซียน รู้ไว้ ได้เปรียบแน่นอน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. หน้า 27.

¹⁸ ธีระ นุชเปี่ยม และคณะ.(2557). *เรียนรู้อาเซียน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 436.

9. เอกสารอ้างอิง

- กิตติ ประเสริฐสุข.(ม.ป.ป). **พินิจวิเคราะห์อาเซียน...ผ่านทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ**. ค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2558,
จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/2011/12>
- ขจิต จิตตเสวี. (2553).**องค์การระหว่างประเทศ (องค์การระหว่างประเทศในกระแสโลกาภิวัตน์และภูมิภาคภิวัตน์)**.
กรุงเทพฯ ฯ : วิญญูชน.
- จุลชีพ ชินวรรณ.(2557). **โลกในศตวรรษที่ 21 : กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ The World in the
21st Century :Analytical Framework of International Relations**. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐนันท์ คุณมาศ. (2555).**ทฤษฎีในการศึกษาสหภาพยุโรป.วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,**
42 (1), 130 – 155.
- ธีระ นุชเปี่ยม และคณะ.(2557). **เรียนรู้อาเซียน**. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ประภัสสร เทพชาติ. (2548).**เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาการ.370 ความสัมพันธ์และนโยบายต่างประเทศของไทย**.
กรุงเทพฯ ฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วอร์เธอร์ปี, โดแนลด์ อี. (2558).**อาเซียน : ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. แปลโดย เกียรติชัย
พงษ์พาณิชย์ .กรุงเทพฯ ฯ : แสงดาว.
- สมพงศ์ ชูมาก. (2555).**ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน (ทศวรรษ 1990 สู่ทศวรรษแรกแห่งศตวรรษที่ 21)**.
พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สีดา สอนศรี. (2547).**“ความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : จากสงครามเย็นสู่โลกาภิวัตน์”**.
ใน **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ :แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา**. จุลชีพ ชินวรรณ, บรรณาธิการ.
กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2555).**อาเซียน รู้ไว้ ได้เปรียบแน่นอน**.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- อรณี นวลสุวรรณ. (2538).**พัฒนาการของประชาคมยุโรป ตั้งแต่ ค.ศ. 1980 สู่สหภาพยุโรป**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์.(2557). **เปิดยุทธศาสตร์ประเทศไทยในยุค “บูรพาภิวัตน์”**. ค้นเมื่อ 6 กรกฎาคม 2558
จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1308062374